

ئائىندەناسى ھەرىمى كوردستان لە ساىەى سىياسەتەكانى دوو پارتى ھوكمەران

(پارتى دىموكراتى كوردستان - يەككىتى نىشتىمانى كوردستان)

ھەرىمى كوردستان ھەر لە سەرەتائى دامەزراندنى لە سالى ۱۹۹۱ بە قەيران دەستى پىكردووھ. قەيرانى ئابوورى، سىياسى، شەپى ناوخۆ، دوو ئىدارەى و ... كىشە ھەنۆكەبىھەكان و پىويستى چارەسەرکردىيان وائى كوردووھ بىر كوردنەوھ لە ئائىندە پشتگوبخريت. ھەرىمى كوردستان ھەتا ئىستاش خاوەن ناوھندىكى لىكۆلئىنەوھى ئائىندە نىيە. ھۆكارەكانىشى برىتىن لە:

نەبوونى ھۆشيارى: رەنگە ئائىندەناسى وەك بواریك نەناسراو بىت. ئەم نەبوونى ھۆشيارىيە دەتوانىت بىتتە ھۆى نەبوونى ھەز يان پشتىوانى بۆ دامەزراندنى ئەو جۆرە بەش يان ناوھندانە.

ئەولەويەتە ھەنۆكەبىھەكان: كوردستانىك كە پووبەرووى ئاستەنگە زەقەكان دەبىتتەوھ، وەك ناسەقامگىرى سىياسى، پرسە ئابوورىيەكان، يان نىگەرانىيە ئەمنىيەكان، رەنگە گرنگىيەكى بەھىزتر لەسەر چارەسەرکردنى پىداوئىستىيە ھەنۆكەبىھەكان بىرئىت نەك وەبەرھىتان لە توئىژىنەوھ درىژخايەنەكانى ئائىندەدا.

سەرچاوەى سنووردار: دامەزراندنى و پاراستنى بەشىك يان سەنتەرىك كە سەرنجى لەسەر ئائىندەناسى بىت پىويستى بە سەرچاوەى دارائى و ژىرخانى و شارەزائى ھەيە. ئەو ناوچانەى كە پووبەرووى سنووردارکردنى سەرچاوە دەبنەوھ لەوانەيە بوارەكانى دىكەى گەشەپىدان لە پىشەينەى ئائىندەناسىدا دابنىن.

ھۆكارە كۆلتوورىيەكان: ھۆكارە كۆلتوورىيەكان و باوەرە نەرىتىيەكان دەتوانن كارىگەرىيان ھەبىت لەسەر وەرگرتنى ئائىندەناسى. رەنگە ھەندىك كۆمەلگا دىدگا مئژووئىيەكان لە پىشەينەدا دابنىن يان پشت بە پروسەى بىياردانى ئاسايىتر بەستەن نەك رىبازە ئاراستەكراوھەكانى ئائىندە لە باوھش بگرن.

سیاسەت و ھۆكۈمەت: كەشۋەھەوای سىياسى و ئەولەويەتەكانى ھۆكۈمەت پۈلۈكى بەرچاۋ دەگىرەن لە دىارىكردى تەركىزى دامەزراۋە پەرۋەردەيىھەكان و ناۋەندەكانى تويژىنەۋە.

نەبوونى ناۋەندى ئايندەناسى بوۋەتە ھۆكارى دووركەوتنەۋەى بېرىبەدەستان لە زانىارى و ئەگەريىھەكانى ئايندە، سىنارىيۈكان و تەنانەت لە بېرىكردەۋەى سىستەمى و ئايندەيدا. گوشارى چارەسەر كرنى كىشە ھەنۆكەيىھەكانىش واىكردوۋە ئايندەناسى پىشتگويىبخرىت. بۆيە ھەريىمى كوردستان و پارتە سىياسىھەكانى ناۋ ھۆكۈمەتدا گىرۋەدى ھەنۆكە بوونە و ئاسۆيان لائىل بوۋەتەۋە.

بە بەرچاۋ نەگرتنى كىشەكانى نيوان پارتى ديموكراتى كوردستان و يەكيتى نىشتىمانى كوردستان بەر لە سالى ۱۹۹۱ لە ھوى دەستىيىكرد كە ئەنجامى ھەلبژاردنەكانىان قبول نەكرد. شەرى ناوخۆ دەرەنجامى ئەم قبول نەكردنەۋەيە بوو. تىگەيشتن لە ميژوو وادەكات كە كارى ئايندەناسى ئاسانتر بىيت، بۇ تىگەيشتن لە كىشەكانى ئەم دوو پارتە رزگاربخوازەى كوردستان پىويستە بە وردى و دروستى لە ميژوو بېوانىن.

بىياتنانى كىبېركىيەكى مەدەنى لە نيوان لايەنە سىياسىيەكان پىويستى بە پابەندبوونە لە ھەردوولا و ئامادەيى بۇ دانانى سەقامگىرى و پروسەى ديموكراسى بەسەر بەرژەۋەندى كەسى يان حىبىدا. بەلام مەملانەكانى پارتى ديموكراتى كوردستان و يەكيتى نىشتىمانى كوردستان كە ھەلگىرى دروشمى بزاقى ئازادىخوازى كوردستانن لە چەندىن ويىستگەى ميژوويدا گەيشتوۋەتە ئەو رادەيە كە ھول بۇ سىپىنەۋەى يەكتر بەدەن. ناكۆكيە ميژووويەكانى پارتى و يەكيتى لە بەغدا بەرچەستە بوو. ئەو تومەتانەى كە دەيخەنە پال يەكتر ھەك بابەتى موچە و بودجە لە سالى ۲۰۱۴دا، كىشانەۋەى ھىزەكانى لە ۱۶ ئۆكتوبەر، ناكۆكى لە دىارى كرنى سەرۆك كۆمارى عىراق و ... سەرچەمىان واى كردوۋە پىگەى كورد لە بەغدا لە ھەر كاتىكدا لاوازتر بىيت.

بەردەوامى ناكۆكى و گرژيى ئەگەريىھەكانى نيوان پارتى ديموكراتى كوردستان و يەكيتى نىشتىمانپەرۋەرى كوردستان، دەتوانىت چەندىن مەترسى بۇ مانەۋە و سەقامگىرىيە ھەريىمى كوردستان لە داھاتوۋدا دروست بكات. ھەندىك لە مەترسىانە بىيتىن لە:

ناسەقامگىرى سىياسى: ناكۆكى و گرژيى بەردەوامى نيوان دوو لايەنە گەرەكە دەتوانىت ھۆكارىك بىت بۇ ناسەقامگىرى سىياسى لە ناۋچەكەدا. قەيرانە سىياسىيە بەردەوامەكان، مەملانىي دەسەلات و نەبوونى كۆدەنگى لەسەر پرسە سەرەكىيەكان، رەنگە بىيتە رېنگەر لە ھۆكۈمەت كارىگەر و سەقامگىرى ھەريىم تىكېدات.

دابەشەبوون و جەمسەرگەری: پکابەری درێژخایەن لە نیوان پارتی و یەکی دەتوانیت دابەشەبوونە سیاسییەکان و جەمسەرگەری کۆمەڵایەتی قوولتر بکاتەو. ئەمەش دەتوانیت یەکگرتویی کۆمەڵایەتی لاواز بکات، پێگەری لە هەولەکان بکات بۆ پووبەپووبوونەو دەتوانیت ئاستەنگە هاوبەشەکان و پێگەری لە پەرەپێدانی دیدیکی یەکگرتوو بۆ ئایندهی هەریمی کوردستان بکات.

تیکچوونی حوکمرانی و خزمەتگوزارییە گشتیەکان: ململانە و ناکۆکییە سیاسییەکان دەتوانن سەرئێڕۆ و سەرچاوەکان لە حوکمرانی کاریگەر و پیشکەشکردنی خزمەتگوزارییە گشتییە بنەرەتیەکان دوور بخاتەو. پەنگە گرنگیدان بە بەرژەوهندییە حزبیەکان و داینامیکی دەسەلات، کاریگەری لەسەر پێداویستی و خۆشگوزەرانی دانیشتوووان دابنیت و کاریگەری لەسەر گەشەسەندن و کوالیتی ژیانی هەریمەکە هەبیت.

کاریگەرییە ئابووریەکان: ناسەقامگیری سیاسی و دابەشەبوون دەتوانیت کاریگەری نەرینی لەسەر سەقامگیری و گەشەسەندنی ئابووری هەبیت. پەنگە متمانەیی و بەرهینەرانی کەم بێتەو، و بەرهینەتانی راستەوخۆی بیانی پەنگە پێگەری لیبکری و سیاسەت و چاکسازییە ئابووریەکان بەهۆی نەبوونی کۆدەنگی پووبەپووی ئاستەنگ دەبنەو. ئەمەش دەتوانیت پێگەری لە پەخساندنی هەلی کار و گەشەیی ئابووری و خۆشگوزەرانی گشتی لە ناوچەکەدا بکات.

لاوازییە دەرەکییەکان: ناتەبایی و ناکۆکی نیوخۆیی دەتوانی هەریمی کوردستان بەرەوپووی کاریگەری و دەستیوەردانەکانی دەرەکی بیات. مەترسییەکانی دەستیوەردانی ولاتانی هەریمی کە دیاریتینیان ئێران و تورکیا بوونە ئیستا دەبیت زۆرتر لە جاران چاوەروانی دەستیوەردانی بەغدا لە کاریوباری هەریم بین و هەرودەها چاوەروانی دەستیوەردانی ئایندهی نزیکی سوریاش بین.

مەترسییە ئەمنییەکان: ئەگەر ناکۆکییە سیاسییەکان بەرەو ململانێی ئاشکرا یان توندوتیژی پەرە بسەن، پەنگە دۆخی ئەمنییە ناوچەکە تیک بچیت. پێکدادانی چەکداری یان شەپکی ناوخۆیی ئەگەری لیکەوتەیی سەختی لەسەر سەقامگیری و مافەکانی مەرۆف و سەلامەتی دانیشتوووان دەبیت. لە

ئاستىكى نزمتردا دەكرىت ئاماژەى بە تىكدانى باردۇخى ئەمنى لە لايەن ھەندىك كەس يان گرووپ
وەك كىردەى تىرۆرىستى بىن كە ئەمەش ھانى لايەنە ناسىياسىيەكانىش دەدات ئەم ھەلە بقۆزىنەو
و كارى تىكدەرەنە بكن.

لە لايەكى تىرشەو ەىراق بە گشتى لە بەدەرم چەندىن ھەپەشەى گەوەرەىە لە ئىستا و لە ئاىندەىەكى
نزدىكا كە دەتوانىت باردۇخەكە ئالۆزتر بكات و رىگە بۇ دەستىو ەردان لە ھەرىمى كوردستان زىاتر
بكات. دەتوانم تىشك بخرەمە سەر ھەندىك تەھدەى گشتى كە رەنگە ناوچەكان يان ولاتان
رۇوبەرۇوى بىنەو، لەوانە:

نىگەرانىيە ئەمنىيەكان: لەوانەىە ناوچەكە رۇوبەرۇوى ھەپەشەى ئەمنى بەردەوام بىتەو لە لايەن
گروپە توندەرەكان، مملانىي ناوخۇيى، يان ناكوكى سنورىيەكان.

ھۆكارە ئابوورىيەكان: سەقامگىرى ئابوورى و گەشەكردن دەتوانىت كارىگەرى لەسەر بىت بەھوى
ھۆكارەكانى وەك بەرز و نزمى نرخی نەوت، رەوتى ئابوورى ناوچەكە، يان ھەمەچەشنىكردنى
سنوردارى ئابوورى.

كەمى ئاو و تەھدەىاتى ژىنگەى: كىشەكانى ژىنگە، لەوانەش كەمى ئاو، پىسبوون و گورانى
كەشەھەوا، دەتوانن كارىگەرىيان ھەبىت لەسەر بەرھەمەئىنانى كشتوكالى ناوچەكە، سەرچاوە
سروشنىيەكان و بەردەوامى گشتى.

لە ناوچەكانى مادەى ۱۴۰ وەك لە ھەوالەكان دەبىنن كورد لە ژىر ھەپەشەى گروپە چەكدارە
تىرۆرىستىيەكان و سوپاى عىراقە. ئەنجامى ئەم دوو گوشارە چۆلكردنەو ەى گوندەكان و
دەستبەرداربوونى زەوى كشتوكالىيەكانە. بابەتى ئابوورى لە ئىستا بەدواو ە كارىگەرىيەكى
راستەوخوى لە سەر ھەرىم دەبىت بە پىي ئەو رىكەوتنامەى نىوان ھەرىم و بەغدا و برىارەكانى
پارلەمانى عىراق، بودجەى ھەرىمى كوردستان بە گوپەرى مادەكانى ۱۳ و ۱۴ سنوردار دەبىت.
كەمى ئاو لە ئىستا و ئاىندەىەكى ندىك كارىگەرى ھەىە لە سەر ھەرىم چ وەك كوچى دانىشتوانى
ناوچەكانى ناوہراست و باشوورى عىراق بۇ كوردستان، تەعرىبىكردنەو ەى ناوچە كوشتوكالىيەكانى
لە ناوچەكانى مادەى ۱۴۰ وەك نمونە.

چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌کانی ههریمی کوردستان له‌گه‌ل به‌غدا نه به دیالۆگ چاره‌سه‌ر ده‌بیت و نه به یاسا و نه به گوشاری ولاتانی پۆژئاوایی، ته‌نھا ریگه به‌هیزبوونی پیگه‌ی ئابووری، کومه‌لایه‌تی، سیاسی ههریمی کوردستانه، که ئەمه‌ش له ریگه‌ی ستراتیژی هاوبه‌ش ده‌کریت. زۆر گرنگه پارتی دیموکراتی کوردستان و یه‌کیتی و هه‌روه‌ها ئەکته‌ره سیاسییه‌کانی دیکه‌ی ههریمی کوردستان، دان به مه‌ترسییه ئەگه‌رییه‌کانی په‌یوه‌ست به ناکۆکیه درێژخایه‌نه‌کاندا بنین و چالاکانه کار بۆ ناشته‌وایی و دیالۆگ و دۆزینه‌وه‌ی زه‌مینه‌ی هاوبه‌ش بکه‌ن. په‌ره‌پیدانی هاوکاری و پیشخستنی حوکم‌رانی گشتگیر و یه‌که‌مایه‌تیدان به خۆشگوزهرانی ههریم و گه‌له‌که‌ی ده‌توانیت به‌شداربیت له داها‌توویه‌کی سه‌قامگیرتر و خۆشگوزهرانتر بۆ ههریمی کوردستان.

یه‌کیتی و پارتی ده‌بیت باش له‌وه تینگه‌ن که خه‌لکی ئیستای ههریمی کوردستان له‌گه‌ل خه‌لکی سالانی ۹۰ زۆر جیاوازه، خه‌لکی ئەم سه‌رده‌مه بۆ تیگه‌یشتن له باب‌ه‌ته‌کان ئیتر ته‌نھا گوئی له راگه‌یاندنی پارتی سیاسییه‌کان نه‌گریت، که‌رسته‌کان زۆرتر و به‌رده‌ستر بوونه بۆیه ده‌بیت له‌وه مه‌ترسییه باش تینگه‌ن که به هۆی که‌مترخه‌می له پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی خاک، نیشتمانی و خه‌لک و پشتگوێخستنی نه‌ته‌وه‌سازی، به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی نیشتمانی په‌روه‌ردی، پشتکردن له فه‌ره‌نگ و ئەده‌ب و هونه‌ری و زمانی کوردی، به‌رژه‌وه‌ندخوازی پارتی‌کان و که‌سایه‌تی ناو پارتی‌کان، ئیستا نه‌وه‌یه‌ک له ئارادایه که ئاستی ئینتیمای نیشتمانی لاوازه، به‌رژه‌وه‌ندخوازتر بووه، متمانه‌ی به پارتی سیاسییه‌کان و حکومه‌تی ههریمی کوردستان لاوازتر بووه. له لایه‌کیتره‌وه شوناسی که‌سایه‌تی له ناو ههریمی کوردستان که تا راده‌یه‌ک به‌رز بووه‌وه ئیستا له پاشه‌کشه‌دایه و بۆیه هه‌ر تاکیک وه‌ک نه‌ریت به‌دوای شوناسی خۆی ده‌گه‌ریت که ده‌کریت له‌مه‌وه‌دا عیرا‌قی بیت نه‌ک کوردستانی!

ده‌توانم هه‌ندیک تیروانینیکی گشتی پیشکه‌ش بکه‌م که چۆن پارتی سیاسییه‌کان ده‌توانن به شیوه‌یه‌کی مه‌ده‌نیانه کێبڕکی بکه‌ن:

دیالۆگ و دانوستانی سیاسی: هه‌ردوولا ده‌توانن به‌شدار ی گفتوگۆی سیاسی ئاشکرا و بنیاتنه‌ر بکه‌ن بۆ چاره‌سه‌رکردنی ناکۆکیه‌کانیان و دۆزینه‌وه‌ی خالی هاوبه‌ش. ئەمه‌ش ده‌توانیت کۆبوونه‌وه و دانوستان و گفتوگۆی به‌رده‌وام له‌خۆبگریت بۆ دروستکردنی متمانه و لیکنتیگه‌یشتن.

پرزگرتن له پرۆسه دیموکراسیه‌کان: جه‌ختکردنه‌وه له پرزگرتن له پرهنسیپه دیموکراسیه‌کان، له‌وانه‌ش هه‌لبژاردنی ئازاد و دادپه‌روه‌رانه، ده‌توانیت به‌شدار بیت بۆ کێبڕکی ته‌ندروستی نیوان

لايهنه كان. قبولكردنى ئەنجامى ھەلبۇزاردنە كان و رېگەدان بە گواستىنە ھەي ئاشتىيانەي دەسلەلات لە كاتى پېويستدا شتىكى بنەرتىيە.

گرنگيدان بە بەرژە ھەندى و ئامانجە ھاوبەشە كان: دەستىنشانكردنى بەرژە ھەندىيە ھاوبەشە كان و ئامانجە ھاوبەشە كان دەتوانىت يارمەتيدەر بىت لە پەرەپيدانى ھاوكارى و كەمكردنە ھەي گرژىيە كانى نيوان لايەنە كان. گرنگە خۇشگوزەرانى و گەشەسەندنى ھەريمى كوردستان لە سەرووى بەرژە ھەندى شەخسى يان حزبىيە ھەي لە پىششىنەي كارەكان دابنرىت.

بە دامەزرا ھەي كوردنى پروسەي سىياسى: بىياتنانى دامەزرا ھەي سىياسى بە ھىز و شەفاف دەتوانىت بىتە ھەي ئە ھەي كە ژىنگەيەكى سىياسى سەقامگىرتر و رېك و پىكتىر بىت. ئەمەش برىتىيە لە دەستە بەر كوردنى سەربەخويى دەسلەلاتى دادوھرى، پىششىستى شەفافیەت لە برىاردان و دامەزrandنى ميكانىزمى كاريگەر بۇ لىپرسىنە ھەي و چاودىرىكردن.

بە شدارىكردن لە ئۇپۇزسىيۇنى بىياتنەردا: پېويستە حزبە كان دان بە رۆلى ئۇپۇزسىيۇن لە سىستەمىكى دىموكراسىدا بىن و رېگە بەن دەنگى نارازى بىستىرتىت. رەخنەي بىياتنەر و مشتومرى سىياسەت و لىپرسىنە ھەي لە پارتى دەسلەلاتدار دەتوانىت ھوكمرانى دىموكراسى بە ھىز بكات. ھەروھە دەبىت ئەم دوو پارتە سىياسىيە قبول بكن ھەتا ئەبەد ناكرىت لە دەسلەلات بىنن و دەكرىت بىن بە ئۇپۇزسىيۇن.

ميكانىزمى نيوھندگىرى و چارەسەرى مملانىكان: لەو حالەتەنەي كە گرژىيە كان زياتر دەبن، بەكارھىنانى ميكانىزمى نيوھندگىرى و چارەسەركردنى ناكۆكى دەتوانىت يارمەتى لايەنە كان بەت بۇ دۆزىنە ھەي چارەسەرى ئاشتىيانە و رېگىرى لە پەرەسەندنى دۆخەكە بكات بۇ توندوتىژى يان مملانىي مەدەنى. ئەمە دەتوانىت برىتى بىت لە بە شدارىكردنى نيوھندگىرى لايەنى سىيەمى بىلايەن يان دامەزrandنى پلاتفورمى چارەسەركردنى ناكۆكى ناوخويى يان ناوچەيى.

ململانه و ناكۆكويهكان ئەم دوو پارتە سىاييه بەرژهوهندهيهكانى قهوارهى هەريمي و كوردستان و خەلكى كوردستانى خستوووتە مەترسييهوه. ئاستى متمانه و ئومىدى له ناو خەلكى كوردستان لاوازكردوو. بەردەوامى ئەم دۆخە نە لە بەرژهوهندى خەلكە و نە لە بەرژهوهندى هەر يەك لەم دوو پارتە سىاسييهيه. رەنگە بۆ كوردت مەودا پارتيكى سىاسى وەك براوه نمايش بكریت بەلام ئەم نمايشە زۆر ناخايەنە و كۆتايى پىديت.

ئىستا ئاينديه

كەنالى زانستى ئايندهناسى هەوليكە بۆ ناساندن و پەرەپيدان بە زانست و فەرھەنگى ئايندهناسى

<https://t.me/DrkamaranHassan>